บทที่ 3

โครงสร้างระบบเงินตราสถาบันการเงินที่สำคัญ และโครงสร้างอัตราดอกเบี้ยของไทย

ในประเทศไทยเงินตราประกอบด้วย เหรียญกษาปณ์ ซึ่งออกโดยกรมธนารักษ์ กระทรวงการคลัง ธนบัตรออกโดยธนาคารแห่งประเทศไทย และเงินฝากเผื่อเรียกซึ่งสร้างโดยระบบธนาคารพาณิชย์และธนาคารออมสิน เงินตราทั้งสามชนิดกระจายอยู่ที่รัฐบาล ธนาคาร และเอกชน เฉพาะส่วนที่อยู่ที่เอกชนเท่านั้นที่ถือเป็นปริมาณเงินของประเทศ

จากตารางที่ 2 จะเห็นว่าปริมาณเหรียญกษาปณ์และธนบัตรคิดเป็นปริมาณสูงมาก ประมาณ 3 ใน 5 และที่เหลือเป็นปริมาณเงินฝากเผื่อเรียกซึ่งก็มีอัตราส่วนเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งหมายความว่าความนิยมของประชาชนในการใช้บริการของธนาคารมีมากขึ้นเป็นลำดับ

ดังได้อธิบายแล้วในบทก่อนว่าคำจำกัดความของปริมาณเงินนั้น อาจจะแบ่งได้ต่างๆ ทั้งในความหมายแคบและความหมายกว้าง ปริมาณเงินในความหมายแคบนั้นก็คือคำจำกัดความที่ธนาคารแห่งประเทศไทยใช้อยู่ ส่วนความหมายกว้างนั้นก็คือ ปริมาณเงินในความหมายแคบ (เงินสด เงินฝากเผื่อเรียกในมือเอกชน) รวมกับปริมาณเงินฝากประจำและออมทรัพย์หรืออาจรวมเงินฝากที่สถาบันอื่นด้วย

จะเห็นว่าถ้ารวมเงินฝากประจำและเงินออมเข้าด้วยแล้ว ปริมาณเงินของระบบจะเพิ่มขึ้นมากกว่าเท่าตัว แต่อย่างไรก็ตามถ้าพิจารณาอัตราเปลี่ยนมือของเงินฝากทั้งสามแล้วจะเห็นว่าเงินฝากเผื่อเรียกมีอัตราการเปลี่ยนมือมากที่สุด กล่าวคือ ในปี พ.ศ. 2515 เงินฝากเผื่อเรียกมีอัตราเปลี่ยนมือถึง 5.56 ขณะที่เงินออมและเงินฝากประจำมีอัตราเปลี่ยนมือเพียง 0.55 และ 0.07 ตามลำดับ การที่อัตราการเปลี่ยนมือของเงินออมและเงินฝากประจำต่ำเช่นนี้แสดงให้เห็นว่า เงินทั้งสองประเภทนั้นเป็น เงินที่ถูกเก็บไว้เฉยๆ (idle balances) มากกว่าจะเป็นเงินที่ถูกนำมาหมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจ ดังนั้นปริมาณเงินในความหมายแคบจึงมีความเหมาะสมมากกว่า แต่ถ้าจะอ้างถึงสภาพคล่อง และการทดแทนกัน ก็เห็นควรว่าปริมาณเงินในความหมายกว้างก็น่าจะใช้ได้ ทั้งนี้เพราะเงินฝากประจำนั้นมีสภาพคล่อง (Liguidity) การถอนไม่จำ

เป็นต้องแจ้งล่วงหน้าเช่นในต่างประเทศ และนอกจากนี้ ผู้ฝากก็สามารถเปลี่ยนเงินฝากประจำเป็นเงินฝากเผื่อเรียกและเงินสดได้ง่ายเมื่อต้องการ

1. ธนาคารพาณิชย์

ระบบธนาคารพาณิชย์อาจแบ่งได้เป็น

1. ระบบธนาคารเดี่ยว

2. ระบบธนาคารสาขา

ระบบธนาคารเดี่ยวคือ ธนาคารที่ดำเนินงานเป็นเอกเทศ มีสำนักงานแห่งเดียว กิจการไม่อยู่ในข่ายในการควบคุมของใคร เช่น ธนาคารในสหรัฐอเมริกา แต่ระบบธนาคารสาขาคือธนาคารที่มีที่ทำการหลายแห่ง แต่ละแห่งเป็นสาขา การดำเนินงานขึ้นตรงกับสำนักงานใหญ่ ดังเช่นธนาคารในประเทศไทย

ธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทยมีทั้งสิ้น 29 ธนาคาร เป็นธนาคารไทย 16 ธนาคาร และธนาคารต่างประเทศ 13 ธนาคาร และจำนวนสาขาในประเทศทั้งสิ้น 731 สาขา ในปี พ.ศ. 2515 ต่างจังหวัด 460 แห่ง ในกรุงเทพฯ 271 แห่ง

จากจำนวนสาขาของธนาคารต่างๆ ที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว และยอดการเพิ่มขึ้นของสินทรัพย์ และหนี้สินของระบบธนาคารพอที่จะทำให้มองเห็นได้ว่าธนาคารพาณิชย์นั้นเป็นแหล่งการเงินที่สำคัญมากในตลาดการเงินของไทย ตารางที่ 3 และ 4 แสดงถึงงบดุลย์ของธนาคารพาณิชย์ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2498 ถึง 2515 และจำนวนสาขาของธนาคารที่มีอยู่ในแต่ละปี ในงบดุลย์ตารางที่ 3 ตลอดเวลาที่กล่าวนั้นได้มีการเปลี่ยนแปลงหลายอย่างที่จำต้องกำนึงไว้ นั่นคือ บางทีก็มีธนาคารใหม่เข้ามา ธนาคารเก่าก็อาจรวมกัน นอกจากนี้วิธีการรวบรวมข้อมูลก็อาจมีการเปลี่ยนแปลงคำจำกัดความ โดยเฉพาะอย่างยิ่งตั้งแต่ปี พ.ศ. 2506 เป็นต้นมา ข้อมูลของเงินฝากเผื่อเรียก เงินฝากประจำและออมมีการเปลี่ยนแปลงหลายประการ เช่น เงินฝากเผื่อเรียกตั้งแต่ปี พ.ศ. 2506 เป็นต้นมาได้รวมเงินฝากเผื่อเรียกของรัฐวิสาหกิจ เข้าไว้ด้วยและเอาเงินฝากออมทรัพย์ของธนาคารพาณิชย์ไปรวมกับเงินฝากประจำ

005703

จากตารางที่ 3 ซึ่งแสดงถึงสินทรัพย์และหนี้สินของธนาคารพาณิชย์ที่สำคัญ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2498 – 2515 จะเห็นว่าเงินฝากเผื่อเรียกนั้นตลอดระยะเวลา 18 ปี มีอัตราการเพิ่มขึ้นโดยเฉลี่ยถึงร้อยละ 9.7 และเงินฝากประจำและออมทรัพย์มีอัตราเพิ่มขึ้นถึง ร้อยละ 34 ซึ่งการที่มี

I 17938582

อัตราการเพิ่มขึ้นอย่างสูงของเงินฝากนี้เองทำให้อัตราการเพิ่มขึ้นของการลงทุน และการขยายสินเชื่อมีมากด้วยเช่นกัน นั่นคือการลงทุนเฉพาะหลักทรัพย์รัฐบาลไทยมีอัตราการเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 30 และการขยายสินเชื่อเพิ่มขึ้นร้อยละ 17 และอัตราการเพิ่มขึ้นของสินทรัพย์ทั้งสิ้นคิดเป็นร้อยละ 17 อัตราการจำเริญของสินทรัพย์และหนี้สินบางอย่างที่กล่าวนั้นแสดงให้เห็นว่า ธนาคารพาณิชย์ได้ทำหน้าที่เป็นสถาบันการเงินที่สำคัญยิ่งของไทยตลาดการเงินไทย เพราะเป็นแหล่งการฝากเงินและกู้เงินที่สำคัญของประชาชนจากยอดเงินฝากและการเพิ่มขึ้นของธนาคารพาณิชย์ (ตาราง ที่ 4) ก็เป็นประจักษ์พยานที่สำคัญประการหนึ่ง นั่นคือ ในปี พ.ศ. 2498 จำนวนสาขาในประเทศมีทั้งสิ้น 115 แห่ง ในกรุงเทพฯ 42 แห่ง ต่างจังหวัด 73 แห่ง ในปี พ.ศ. 2512 เพิ่มขึ้นเป็น 604 แห่ง ในกรุงเทพฯ 214 แห่ง ต่างจังหวัด 390 แห่ง การที่จำนวนเงินฝากและจำนวนสาขา ตลอดจนเงินกู้ยืมของธนาคารพาณิชย์เพิ่มขึ้นมากเช่นนี้ก็เป็นสิ่งยืนยันได้ว่าประชาชนได้หันมาใช้บริการของธนาคารมากขึ้น ซึ่งทำให้ลู่ทางการพัฒนาตลาดการเงินไทยนั้นดีขึ้นมากในระยะเวลาที่ผ่านมา

ในบทต่อไปจะได้ศึกษาถึงการทำงานของธนาคารพาณิชย์โดยละเอียดว่า ธนาคารพาณิชย์มีพฤติกรรมในการจัดสรรสินทรัพย์ของตนอย่างไร โดยจะสร้างแบบจำลองการทำงานของธนาคารพาณิชย์ขึ้นมาโดยมีรากฐานจาก บัญชีงบดุลของธนาคาร ทั้งนี้เพื่อที่จะเห็นได้ชัดเจนว่า ธนาคารพาณิชย์มีพฤติกรรมอย่างไร และมีความสัมพันธ์กับภาคอื่น และสถาบันการเงินอื่นอย่างไร

2. ธนาคารกลาง

ธนากรแห่งประเทศไทยตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2485 โดยรับโอนงานมาจากสำนักงานธนาคารชาติไทย ซึ่งตั้งขึ้นปี พ.ศ. 2482 ธนาคารแห่งประเทศไทย เป็นองค์การอิสระ จากระราชบัญญัติธนาคารแห่งประเทศไทย ปี พ.ศ. 2485 นั้น ธนาคารมีหน้าที่ โดยสังเขป ดังนี้[1]

---

[1]ผู้ที่สนใจประวัติธนาคารแห่งประเทศไทยอ่านได้จากหนังสือ ธนาคารแห่งประเทศไทย พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในการพระราชทานเพลิงศพ พลเอก เภา บริภัณฑ์ยุทธกิจ ณ วัดเทพศิรินทราวาส, พฤศจิกายน, 2513

1. การออกและจัดการ รวมตลอดถึงพิมพ์ธนบัตร และบัตรธนาคาร และการจัดสรรทุนสำรอง

2. ซื้อ ขาย และรับช่วงซื้อลดตั๋วเงินและตั๋วสัญญาใช้เงินที่เกิดจากการค้า และกรรมสาหกรรมบางประเภท

3. ซื้อ ขาย ปริวรรตเงินตราต่างประเทศจากธนาคารต่างๆ

4. ให้รัฐบาลกู้ยืมเงิน

5. ซื้อ และขายหลักทรัพย์รัฐบาลไทย

6. ดำเนินกิจการเงินระหว่างประเทศ

7. เป็นตัวแทนรัฐบาลในกิจการประเภทต่างๆ เช่น ซื้อ ขาย ทองคำ, หลักทรัพย์ ใบหุ้น และเก็บผลประโยชน์แห่งหลักทรัพย์และใบหุ้นนั้น ควบคุมและรวบรวมปริวรรตเงินตราต่างประเทศไว้ที่แหล่งกลาง ซึ่งหน้าที่ทั้งหลายนี้พอสรุปได้เป็น 5 ประการคือ

ออก และพิมพ์ธนบัตร

เป็นนายธนาคารของธนาคารพาณิชย์

เป็นนายธนาคารของรัฐบาล

เป็นตัวแทนทางการเงินของรัฐบาล

และดำเนินกิจการการเงินระหว่างประเทศ

สิ่งที่ธนาคารแห่งประเทศไทยปฏิบัติไม่ได้คือ ธนาคารแห่งประเทศไทยจะเข้าไปมีส่วนประกอบการค้า และมีส่วนได้เสียในกิจการธนาคารพาณิชย์โดยตรงมิได้ การที่ธนาคารกลางต้องปฏิบัติหน้าที่ดังที่กล่าวมาแล้ว ทำให้ธนาคารกลางต้องมีหน้าที่รับผิดชอบต่อเสถียรภาพของเงินตราของประเทศ และเป็นที่ปรึกษาทางการเงินของรัฐ เพื่อที่จะให้เห็นภาพพจน์ของการทำงานของธนาคารกลางได้พอสมควร จะขอนำ บัญชีงบดุลของธนาคารกลางมาศึกษา เพื่อเป็นแนวทางการศึกษาระบบการเงินทั้งสิ้นในบทต่อไป

จากตารางที่ 5 ซึ่งแสดงถึงสินทรัพย์และหนี้สินที่สำคัญของธนาคารแห่งประเทศไทย จะเห็นว่าสินทรัพย์ทั้งสิ้นเพิ่มขึ้นอย่างสม่ำเสมอจนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2515 สินทรัพย์ต่างประเทศของธนาคารนั้นประกอบด้วย เงินตราต่างประเทศเป็นส่วนใหญ่ สิ้นปี พ.ศ. 2515 มีมูลค่าคิดเป็นร้อยละ 83 ของสินทรัพย์ต่างประเทศทั้งสิ้น นอกจากเงินตราต่างประเทศก็มีทองคำ เงินสำรองของ

SDR และทองคำที่ IMF ดังนั้นจะเห็นว่ายอดเงินฝากที่ธนาคารต่างประเทศนั้นเป็นยอดที่สำคัญมากในการบริหารเงินทุนสำรองต่างประเทศ เงินตราเหล่านี้ประกอบด้วยเงินสกุลต่างๆ ธนาคารกลางจะต้องพยายามจัดส่วนประกอบของเงินสกุลต่างๆ นั้นไว้ให้ได้ประโยชน์มากที่สุด เสี่ยงน้อยที่สุด ส่วนการถือ SDR นั้นเริ่มมีตั้งแต่ปี พ.ศ. 2514 รายการนี้เกิดขึ้นมาเฉยๆ โดยมีค่าทางด้านหนี้สิน เท่ากับ ค่าการถือ SDR ทางด้านสินทรัพย์ ตราบใดที่มีการขาดดุลชำระเงินก็อาจนำ SDR มาใช้ได้ ถ้าเงินตราสกุลอื่นมีน้อย แต่ไทยยังไม่เคยนำมาใช้เลย ส่วนทองคำที่ฝากไว้ที่ IMF เป็นรายการที่เกิดขึ้นเฉยๆ เช่นเดียวกับ SDR จะมีค่าเท่ากับเงินบาทที่ไทยให้กับ IMF เวลาที่ประเทศใดต้องการเงินบาทก็กู้จาก IMF ได้

สินทรัพย์รายการที่สองคือ หนี้สินของรัฐบาล ซึ่งประกอบด้วย

1. ตั๋วเงินคลังและพันธบัตรรัฐบาล
2. ยอดเงินคงคลัง

ทั้งสองรายการนี้ หลักทรัพย์รัฐบาลนับว่ามีมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 87 ของสินทรัพย์รายการนี้ทั้งสิ้น

สินทรัพย์รายการที่สามคือ หนี้สินของธนาคารพาณิชย์ ที่มีต่อธนาคารกลาง ซึ่งประกอบด้วย

1. เงินกู้ ธนาคารกลางให้ธนาคารพาณิชย์กู้ยืม โดยมีพันธบัตรรัฐบาลค้ำประกัน
2. รายการซื้อลดตั๋วเงิน

สินทรัพย์ทั้งสามรายการนี้นับเป็นสินทรัพย์ที่มีความสำคัญที่สุดของธนาคารแห่งประเทศไทย ดังจะเห็นได้จากตัวเลขของแต่ละรายการในตารางที่ 5 สำหรับรายการทางด้านหนี้สินของธนาคารแห่งประเทศไทยนั้นประกอบด้วย

รายการที่หนึ่ง เป็น ธนบัตรที่ออกหมุนเวียน นับเป็นรายการที่สำคัญมาก สิ้นปี พ.ศ. 2517 มีมูลค่าถึง 17,178.7 ล้านบาท การออกธนบัตรนี้ พระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501 ได้กำหนดวิธีปฏิบัติไว้ดังนี้

1. นำธนบัตรออกใช้ได้ เมื่อมีธนบัตรที่ออกใช้ไปแล้วเข้ามาแลกเปลี่ยน
2. นำธนบัตรออกใช้ได้ เมื่อมีสินทรัพย์ที่เป็นทุนสำรองเงินตราได้เข้ามาแลกเปลี่ยน
3. ถอนธนบัตรออกจากการใช้ได้ เมื่อจ่ายธนบัตรออกไปแลกเปลี่ยน

4. ถอนธนบัตรออกจากการใช้ได้ เมื่อจ่ายสินทรัพย์ที่เป็นทุนสำรองเงินตราออกไปแลกเปลี่ยน

5. แลกเปลี่ยนสินทรัพย์ที่เป็นทุนสำรองเงินตราจากประเภทหนึ่ง เป็นอีกประเภทหนึ่งได้

สำหรับทุนสำรองเงินตราที่กล่าวนั้น ตามพระราชบัญญัติดังกล่าว ประกอบด้วย ทองคำ เงินตราต่างประเทศและหลักทรัพย์ต่างประเทศที่มีอายุไถ่ถอนไม่เกิน 1 ปี นับแต่วันที่ฝากหรือซื้อ ซึ่งเป็นทุนสำรองเงินตรานั้น ธนาคารแห่งประเทศไทยจะต้องจัดดำรงไว้ให้มีค่ารวมกันทั้งสิ้นไม่ต่ำกว่าร้อยละ 60 ของยอดธนบัตรที่ออกใช้

พระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501 นี้ได้แก้ไขปรับปรุงเมื่อ พ.ศ. 2516 เพื่อให้เหมาะสมกับกาลสมัย โดยบังคับว่าการออกธนบัตรของธนาคารแห่งประเทศไทยซึ่งได้สิทธิแต่ผู้เดียวนั้น ต้องมีหลักทรัพย์ดังต่อไปนี้สำรองร้อยเปอร์เซ็นต์

1. ธนบัตรที่นำออกใช้ไปก่อนแล้ว ซึ่งถอนคืนจากธนบัตรออกได้

2. สินทรัพย์อย่างใดอย่างหนึ่งที่มีค่าเท่ากัน ซึ่งต้องขึ้นอยู่ในบัญชีทุนสำรองเงินตราต่อไปนี้

ก. ทองคำ

ข. เงินตราต่างประเทศที่พึงเปลี่ยนได้ หรือเงินตราต่างประเทศอื่นที่กำหนดโดยกฎกระทรวง ทั้งนี้ต้องเป็นรูปเงินฝากในธนาคารนอกราชอาณาจักร หรือสถาบันการเงินระหว่างประเทศ

ค. หลักทรัพย์ต่างประเทศที่มีการชำระหนี้เป็นเงินตราใน ข้อ ข.

ง. ทองคำ และสินทรัพย์ต่างประเทศ ที่ส่งมอบ IMF

จ. ใบสำคัญสิทธิพิเศษถอนเงิน (SDR)

ฉ. หลักทรัพย์รัฐบาลไทยที่มีการชำระหนี้เป็นเงินตราต่างประเทศ ตามข้อ ข. หรือเป็นเงินบาท

ช. ตั๋วเงินในประเทศที่ธนาคารแห่งประเทศไทยพึงรับซื้อช่วงซื้อลดได้ แต่ต้องมีค่ารวมกันไม่เกินร้อยละ 20 ของธนบัตรที่ออกใช้

นอกจากสินทรัพย์ตาม ข้อ ก. ข. ค. ง. และ จ. นั้น ธนาคารแห่งประเทศไทยต้องดำรงไว้มีค่ารวมกันไม่ต่ำกว่าร้อยละ 60 ของจำนวนธนบัตรออกใช้ และหลักทรัพย์ต่างประเทศนั้น

จะต้องมีอายุไถ่ถอนไม่เกิน 3 ปี ซึ่งเดิมกำหนดไว้ไม่เกินหนึ่งปี เท่านั้น

จากพระราชบัญญัติดังกล่าวจะเห็นว่า ธนบัตรที่ออกใช้ทุกฉบับ จะต้องมีทุนสำรองเงินตราหนุนหลังทั้งสิ้น ในปี พ.ศ. 2515 เงินตราต่างประเทศ คิดเป็นร้อยละ 93.6 ของเงินบาทที่ออกใช้ ซึ่งเป็นอัตราส่วนที่เกินกว่าที่กฎหมายกำหนด ดังนั้นไทยจึงไม่มีปัญหาที่ว่าออกธนบัตรใช้มากเกินไป

หนี้สินรายการที่สองของธนาคารกลาง คือยอดเงินฝาก ซึ่งประกอบด้วย

1. เงินฝากของรัฐบาล รวมกับเงินที่รัฐบาลให้ใช้ร่วมกับเงินช่วยเหลือของต่างประเทศ (Counter part funds)

2. เงินฝากของภาคเอกชน ซึ่งเป็นเงินจากองค์การระหว่างประเทศ สถานทูตต่างๆ ในประเทศไทย

3. เงินฝากของธนาคารพาณิชย์และธนาคารออมสิน

นอกจากหนี้สินสำคัญสองรายการใหญ่ดังกล่าวก็มีบัญชีทุน ซึ่งเป็นทุนเริ่มแรกรวมกับที่รับโอนมาจากสำนักงานธนาคารชาติไทยตอนเริ่มตั้งธนาคาร รวมกับกำไรสะสมที่มิได้จัดสรร ซึ่งเมื่อปลายปี พ.ศ. 2515 ก็มีทั้งสิ้น 9416.5 ล้านบาท

3. <u>ธนาคารออมสิน</u>

ธนาคารออมสินนั้นเป็นธนาคารที่สำคัญของรัฐบาล โดยถือว่าเป็นเจ้าหนี้รายสำคัญของรัฐบาล ซึ่งผิดกับธนาคารพาณิชย์ที่ให้เอกชนกู้เป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ธนาคารออมสินยังเป็นแหล่งเก็บออมของผู้มีรายได้น้อย และออกพันธบัตรออมสินหรือสลากออมสิน

ตารางที่ 6 แสดงถึงสินทรัพย์และหนี้สินของธนาคารออมสิน ตั้งแต่ พ.ศ. 2498 จนถึง พ.ศ. 2515 สินทรัพย์ทั้งสิ้นประกอบด้วย เงินสดในมือ ซึ่งมียอดอัตราการเพิ่มขึ้นประมาณ 9.6 เงินฝากที่ธนาคารแห่งประเทศไทย เงินฝากที่ธนาคารพาณิชย์ เงินให้เอกชนกู้ยืม เงินที่ให้รัฐวิสาหกิจกู้ยืม เงินให้รัฐบาลกู้ยืม และสินทรัพย์ประจำ ในสินทรัพย์เหล่านี้เงินที่ให้รัฐบาลกู้ยืม (C^{g}_{gb}) นั้น มีอัตราการเพิ่มมากที่สุดในรอบปีที่พิจารณาคือ เพิ่มถึง 37.2% เมื่อเทียบกับเงินที่ให้เอกชนกู้ยืม (L^{p}_{gb}) ซึ่งมีอัตราเพิ่มเพียง 4.3% แต่เงินที่ให้รัฐวิสาหกิจกู้ยืมมียอดลดลงโดยเฉลี่ยประมาณ 9.7% เหตุที่ยอดเงินกู้แก่รัฐวิสาหกิจ (L^{o}_{gb}) ลดลงนั้น อาจเป็นเพราะว่ารัฐวิสาหกิจส่วนใหญ่ในระยะหลังสามารถเลี้ยงตัวเองได้ และมีกำไรพอสมควร อย่างไรก็ตามก็

แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าธนาคารออมสินให้สินเชื่อแก่รัฐบาลมากกว่าเอกชน ซึ่งผิดกับธนาคารพาณิชย์อื่นๆ ที่เราพิจารณามาแล้วที่มุ่งแสวงหาผลประโยชน์กับเอกชนมากกว่า

ทางด้านหนี้สินในงบดุลย์ของธนาคารออมสินประกอบด้วย เงินฝากเผื่อเรียกของประชาชน เงินฝากประจำและออมทรัพย์ของประชาชน เงินฝากเผื่อเรียกของธนาคารพาณิชย์ สลากออมสิน (SB^{-gb}) เงินฝากอื่นซึ่งรวมเงินฝากของรัฐวิสาหกิจ (OD^{gb}) การประกัน (INS^{gb}) และหนี้สินรวมทั้งบัญชีทุน (OCL^{gb}) สำหรับยอดหนี้สินเหล่านี้เงินฝากเผื่อเรียกของประชาชนมีอัตราการเพิ่ม 8.1% เงินฝากประจำและออมทรัพย์มีอัตราการเพิ่ม 15% เงินฝากเผื่อเรียกของธนาคารพาณิชย์มีอัตราการเพิ่ม 4.6% สลากออมสินมีอัตราการเพิ่ม 20.5% เมื่อเทียบอัตราการเพิ่มของเงินฝากเผื่อเรียกและเงินฝากประจำออมทรัพย์ของธนาคารพาณิชย์อื่นๆ และธนาคารออมสินแล้ว นับว่าธนาคารออมสินสามารถดึงผู้ออมรายย่อยได้มากพอสมควร ถึงแม้อัตราส่วนของเงินฝากเผื่อเรียกที่ธนาคารออมสินและธนาคารพาณิชย์จะเป็นเพียง 1 : 63 และอัตราส่วนของเงินฝากประจำและออมทรัพย์ประมาณ 1 : 5.7 แต่เมื่อรวมเงินฝากเหล่านี้เข้ากับสลากออมสินที่ธนาคารออกจำหน่าย ซึ่งมีอัตราการเพิ่มที่สูงถึง 20.5% แล้ว ก็นับว่าธนาคารออมสินเป็นแหล่งการเงินแหล่งใหญ่ของรัฐบาลทีเดียว อย่างไรก็ตามในความคิดเห็นของผู้ทำการศึกษาเห็นว่าถ้าธนาคารออมสินยังมีนโยบายการให้สินเชื่อเช่นเดิม คือมีแต่รัฐบาลเป็นลูกหนี้รายใหญ่แล้ว ธนาคารออมสินไม่ควรมีอัตราการจำเริญเติบโตที่มากกว่านี้มากนัก เพราะจะเป็นช่องทางให้รัฐบาลได้กู้ยืมจากธนาคารออมสินมากขึ้นแทนที่จะกู้ยืมจากประชาชนในประเทศให้มาก จริงอยู่ถึงแม้ว่าการกู้จากธนาคารออมสิน รัฐบาลจะได้เงินเป็นก้อนใหญ่และทันท่วงทีที่ต้องการ แต่มันก็เป็นอันตรายแก่ระบบเศรษฐกิจเช่นกัน ถ้าไม่ระมัดระวัง เหตุที่เสนอให้รัฐกู้ยืมจากเอกชนประชาชนให้มากกว่าเดิมก็เพราะว่า รัฐบาลจะได้ใช้นโยบายการจัดการหนี้มาเสริมนโยบายการเงินการคลังได้อย่างมีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น

จากรายการต่างๆ ในงบดุลของธนาคารแห่งประเทศ ธนาคารพาณิชย์ และธนาคารออมสิน จะเห็นว่ามีรายการหลายรายการที่เกี่ยวข้องกัน กล่าวคือ รายการเงินตราที่ออกหมุนเวียนซึ่งเป็นหนี้สินของธนาคารแห่งประเทศส่วนหนึ่งก็เป็นเงินสดในมือธนาคารพาณิชย์ และธนาคารออมสิน นอกจากนี้ก็มีรายการอื่นๆ อีก

จากงบดุลของธนาคารแห่งประเทศไทย ให้สัญญลักษณ์ของรายการต่างๆ ในงบดุลดังต่อไปนี้

FA^{f}_{bot} = สินทรัพย์ต่างประเทศ

C^{g}_{bot} = หนี้สินของรัฐบาลที่มีต่อธนาคารแห่งประเทศไทย

C^{cb}_{bot} = หนี้สินของธนาคารพาณิชย์ที่มีต่อธนาคารแห่งประเทศไทย

FIA = สินทรัพย์ประจำ

NC^{bot}_{gb}, NC^{bot}_{g}, NC^{bot}_{cb}, NC^{bot}_{p} = ธนบัตรที่ออกหมุนเวียนที่อยู่ในมือธนาคารออมสิน รัฐบาล ธนาคารพาณิชย์ และเอกชน

D^{bot}_{g} = เงินฝากของรัฐบาลที่ธนาคารแห่งประเทศไทย

D^{bot}_{p} = เงินฝากของเอกชนที่ธนาคารแห่งประเทศไทย

D^{bot}_{cb} = เงินฝากของธนาคารพาณิชย์ที่ธนาคารแห่งประเทศไทย

D^{bot}_{gb} = เงินฝากของธนาคารออมสินที่ธนาคารแห่งประเทศไทย

CL^{bot} บัญชีเงินทุน

เราอาจเขียนงบดุลย์ธนาคารแห่งประเทศไทย โดยแทนสัญญลักษณ์เหล่านี้ได้ว่า

$$FA^{f}_{bot} + C^{g}_{bot} + C^{cb}_{bot} + FIA_{bot} = NC^{bot}_{gb} + NC^{bot}_{g} + NC^{bot}_{cb} + NC^{bot}_{p} + D^{bot}_{g} + D^{bot}_{p} + D^{bot}_{cb} + D^{bot}_{gb} + CL^{bot} \quad \ldots\ldots\ldots\ldots(1)$$

หอสมุดกลาง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จากรายการงบดุลที่ (1) ถ้าเราย้ายเงินสำรองของธนาคารพาณิชย์ ($NC^{bot}_{gb} + D^{bot}_{cb}$) และเงินสำรองของธนาคารออมสิน ($NC^{bot}_{gb} + D^{bot}_{gb}$) มาไว้ข้างขวาจะได้ว่า

$$(NC^{bot}_{cb} + D^{bot}_{cb}) + (NC^{bot}_{gb} + D^{bot}_{gb}) = FA^{f}_{bot} + C^{g}_{bot} + C^{cb}_{bot} + FIA_{bot} - NC^{bot}_{g}$$

$$- NC^{bot}_{p} - D^{bot}_{g} - D^{bot}_{p} - CL^{bot} \quad \ldots\ldots\ldots(2)$$

จากสมการที่ (2) จะเห็นว่าเงินสำรองของธนาคารพาณิชย์ และธนาคารออมสิน จะเปลี่ยนแปลงก็ขึ้นกับปัจจัยทางขวามือ กล่าวคือเงินสำรองของธนาคารพาณิชย์และธนาคารออมสินอาจเปลี่ยนแปลงถ้าสินทรัพย์ต่างประเทศของธนาคารแห่งประเทศไทย (FA^{f}_{bot}) เปลี่ยนแปลง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงของ FA^{f}_{bot} นั้น ขึ้นกับดุลย์ชำระเงินระหว่างประเทศ นอกจากนี้ถ้ามีการเพิ่มการกู้เงินสุทธิของรัฐ ($C^{g}_{bot} - NC^{bot}_{g} - D^{bot}_{g}$) และเพิ่มการกู้ยืมเงินของธนาคารพาณิชย์ (C^{cb}_{bot}) จากธนาคารแห่งประเทศไทยก็ทำให้เงินสำรองทั้งสิ้นเปลี่ยนแปลงเช่นกัน ส่วนปัจจัยที่ทำให้เงินสำรองหดตัวได้แก่ เงินสดในมือประชาชน (NC^{bot}_{p}) เงินฝากของประชาชนที่ธนาคารแห่งประเทศไทย (D^{bot}_{p}) โดยเฉพาะค่า NC^{bot}_{p} ถ้าประชาชนต้องการถือเงินสดเพิ่มมากขึ้น เขาก็จะถอนเงินจากระบบธนาคารออกไป ซึ่งก็ทำให้ยอดเงินสดของธนาคารลดลง เราอาจแสดงการอธิบายข้างต้นโดยรูปดังนี้

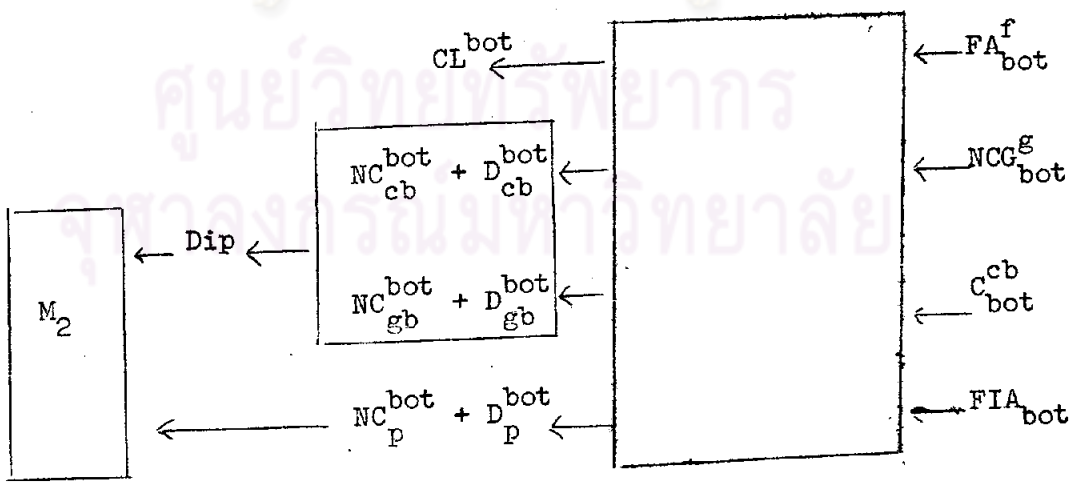

รูปที่ 3.1

จากสมการที่ 2 เรานำมาอธิบายด้วยรูปได้ดังนี้คือ ถ้าปีใดประเทศได้เปรียบในด้านการค้าระหว่างประเทศมีดุลย์ชำระเงินเพิ่มมากขึ้นก็ทำให้ FA^{f}_{bot} เพิ่มขึ้น และถ้าขณะเดียวกันถ้ารัฐบาลมีการขาดดุลย์ในงบประมาณมากขึ้นทำให้ต้องหาเงินมาชดเชยการขาดดุลย์ ซึ่งก็หมายความว่ารัฐบาลจะกู้เงินจะระบบการเงินเพิ่มขึ้น และถ้าหักเงินสดที่อยู่ในมือรัฐบาล (NC^{bot}_{g}) และเงินฝากของรัฐที่ธนาคารกลางออกแล้วการกู้ยืมสุทธิของรัฐจากธนาคารแห่งประเทศไทย (NCG^{g}_{bot}) ยังคงเพิ่มขึ้นแล้ว หรือถ้าขณะเดียวกัน C^{cb}_{bot} เพิ่มขึ้น เมื่อรวมการเปลี่ยนแปลงของสามรายการดังกล่าวกับการเปลี่ยนแปลงของ FIA_{bot} และหักด้วย CL^{bot} และ ($NC^{bot}_{p} + D^{bot}_{p}$) แล้ว ก็จะได้เงินสำรองทั้งสิ้นของธนาคารพาณิชย์และธนาคารออมสิน เงินสำรองทั้งสิ้นนี้เปรียบเสมือนปัจจัยที่ใส่เข้า (input) ไปในขบวนการทำงานของระบบธนาคาร เพราะเมื่อหักเงินสำรองตามกฎหมายออกแล้ว ธนาคารพาณิชย์และธนาคารออมสิน[2] สามารถนำไปขยายสินเชื่อได้เป็นทวีคูณ ซึ่งส่วนนี้จะเท่ากับเงินฝากที่ระบบธนาคารสร้างขึ้น(Dip) ซึ่งถือว่าเป็นผลได้ (output) ซึ่งถ้ารวม Dip กับเงินสดในมือของประชาชน ($NC^{bot}_{p} + D^{bot}_{p}$)แล้ว เราก็จะได้ปริมาณเงิน (M_2) ทั้งสิ้นของระบบนั่นเอง

4. โครงสร้างอัตราดอกเบี้ยของไทย

อัตราดอกเบี้ยในตลาดการเงินแบ่งได้เป็น 4 ประเภทใหญ่คือ

1. อัตราดอกเบี้ยจากหลักทรัพย์รัฐบาล ซึ่งหลักทรัพย์รัฐบาลนี้ก็ประกอบด้วย พันธบัตรรัฐบาล (Government bonds) และตั๋วเงินคลัง (Treasury bills) สำหรับพันธบัตรรัฐบาลนั้นจะตราดอกเบี้ยไว้ในพันธบัตรที่ออกจำหน่ายทุกฉบับ ซึ่งอัตราดอกเบี้ยจะเป็นเท่าใดก็ขึ้นกับภาวะการเงินในระยะที่ออกพันธบัตร ส่วนอัตราดอกเบี้ยจากตั๋วเงินคลังนั้นมีลักษณะต่างออกไป กล่าวคือ เมื่อกระทรวงการคลังออกตั๋วเงินคลังนั้นมิได้ตราอัตราดอกเบี้ยไว้ในตั๋ว แต่เมื่อกระทรวงการคลังออกตั๋วจะมีผู้มาประมูลตั๋วนั้น ความแตกต่างของราคาที่ผู้ประมูล ประมูลได้กับราคาที่ตราไว้ในตั๋วคือ ผลตอบแทนที่ผู้ประมูลจะได้รับเมื่อตั๋วครบกำหนด ซึ่งก็คืออัตราดอกเบี้ยของตั๋วเงินคลังนั่นเอง ตั๋วนี้นอกจากจะนำออกประมูลโดยกระทรวงการคลังแล้ว ผู้ที่ต้องการซื้อก็อาจซื้อ

---

[2] ธนาคารออมสินไม่ต้องสำรองเงินไว้ที่ธนาคารแห่งประเทศไทยตามอัตราสำรองตามกฎหมาย เช่น ธนาคารพาณิชย์

ได้จากธนาคารแห่งประเทศไทย หรือโดยที่มีตั๋วอยู่แล้วไม่ว่าจะได้โดยการประมูลจากกระทรวงการคลัง หรือซื้อจากธนาคารแห่งประเทศไทยก็สามารถนำไปซื้อลดได้จากธนาคารแห่งประเทศไทยเมื่อต้องการใช้เงิน ซึ่งอัตราดอกเบี้ยของตั๋วจากการซื้อ หรือซื้อลด ณ ที่ต่างๆ ก็จะมีอัตราต่างๆ กันไป

2. อัตราดอกเบี้ยชนิดที่สอง เป็นอัตราดอกเบี้ยจากการให้กู้ยืมของธนาคารแห่งประเทศไทย (Loan rate) ส่วนอัตราดอกเบี้ยอีกชนิดหนึ่งเป็นอัตราดอกเบี้ยซื้อลดตั๋วเงินจาก ตั๋วสินค้าออก ตั๋วเงินจากการอุตสาหกรรม และตั๋วเงินจากการเกษตรกรรม ซึ่งอัตราดอกเบี้ยประเภทนี้ธนาคารกลางสามารถเปลี่ยนแปลงได้เมื่อจะใช้นโยบายการเงินเพื่อแก้ไข หรือเปลี่ยนแปลงสถานการณ์บางสิ่งบางอย่างที่ต้องการ

3. อัตราดอกเบี้ยประเภทที่สาม เป็นอัตราดอกเบี้ยจากธนาคารพาณิชย์ อัตราดอกเบี้ยเหล่านี้ก็ได้แก่ อัตราดอกเบี้ยระหว่างธนาคารหรือที่เรียกว่า "Call money" rate อัตราดอกเบี้ยจากเงินกู้ยืม และเบิกเกินบัญชี อัตราดอกเบี้ยจากการซื้อลดตั๋วเงินซึ่งธนาคารพาณิชย์คิดเอากับตั๋วเงินชนิดต่างๆ ที่มีผู้มาขอขึ้นเงิน ในบรรดาตั๋วเงินทั้งหมดนั้นตั๋วเงินเพื่อการค้า หรือที่เรียกว่า Commercial bills นั้น จะมีอัตราสูงที่สุด นอกจากนี้ก็ยังมีอัตราดอกเบี้ยจากเงินฝาก ซึ่งก็แยกออกเป็นอัตราดอกเบี้ยจากเงินฝากเผื่อเรียก อัตราดอกเบี้ยจากเงินฝากประจำและออมทรัพย์ และอัตราดอกเบี้ยจากการฝากเงินตราต่างประเทศ

4. อัตราดอกเบี้ยประเภทสุดท้ายที่จะกล่าวในที่นี้ เป็นอัตราดอกเบี้ยจากธนาคารออมสิน ซึ่งนอกจากจะมีอัตราดอกเบี้ยจากเงินฝากแล้ว ก็ยังมีอัตราดอกเบี้ยจากสลากออมสินอีกด้วย ซึ่งอัตราดอกเบี้ยประเภทสุดท้ายนี้ มีการเปลี่ยนแปลงน้อยมาก ซึ่งอาจจะเป็นเพราะธนาคารออมสินเป็นของรัฐบาล และเป็นแหล่งการเงินแหล่งใหญ่ของรัฐ ดังนั้นรายการทางการเงินต่างๆ ในธนาคารแห่งนี้จึงไม่ค่อยจะแสดงถึงสถานการณ์ในตลาดการเงินของประเทศเท่าที่ควรจะเป็น

นอกจากอัตราดอกเบี้ยสี่ประเภทในตลาดการเงินที่กล่าวมาแล้วยังมีอัตราดอกเบี้ยในตลาดอีกประเภทหนึ่งที่มักจะรู้จักกันว่าเป็นตลาดการเงินที่ไม่มีการจัดการ ซึ่งตลาดนี้เป็นแหล่งเงินทุนใหญ่แหล่งหนึ่งของเกษตรกรผู้ที่ให้กู้ยืมในตลาดการเงินเหล่านี้ได้แก่ ญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน พ่อค้าคนกลาง ฯลฯ ซึ่งจากการศึกษาพบว่าการกู้ยืมจากญาติจะมากที่สุด รองลงมาก็ได้แก่เพื่อนบ้าน

พ่อค้าคนกลาง เจ้าของที่ดินและนายทุนเงินกู้นั้นเป็นเปอร์เซนต์ที่รองลงมา

ส่วนการจ่ายคืนเงินต้นและดอกเบี้ยก็อาจจ่ายได้ทั้งเป็นเงินสดและเป็นพืชผล หนี้ส่วนใหญ่ที่เกษตรกรกู้นั้นก็มักจะมีอายุการกู้ยืมน้อยกว่า 1 ปี และถ้าเป็นการกู้ยืมระยะยาวก็มักใช้ที่ดินเป็นหลักทรัพย์ค้ำประกัน แต่ก็มีเป็นส่วนมากที่ไม่มีอะไรค้ำประกันเลย ส่วนอัตราดอกเบี้ยที่เกษตรกรจะต้องเสียนั้นก็ขึ้นกับขนาดของการกู้ยืม ถ้าขนาดของหนี้มาก อัตราดอกเบี้ยก็จะยิ่งน้อย[3] กล่าวคือขนาดของเงินกู้ไม่เกิน 500 บาท เกษตรกรจะเสียดอกเบี้ยประมาณร้อยละ 3.2 ต่อเดือน ในขณะที่ขนาดของเงินกู้มากกว่า 3000 บาท เกษตรกรจะเสียดอกเบี้ยประมาณร้อยละ 1.9 ต่อเดือน ในบรรดาแหล่งเงินกู้ต่างๆ นั้น ญาติจะคิดดอกเบี้ยน้อยที่สุด ประมาณร้อยละ 1.8 ต่อเดือน ในขณะที่พ่อค้าเจ้าของที่ดิน นายทุนเงินกู้ คิดดอกเบี้ยมากกว่า คือประมาณร้อยละ 3.3 – 3.5 ต่อเดือน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

---

[3] Pantum Thisyamondol, Virach Assomder, and Millard F Long, Agricultural Credit in Thailand, Theory, data and Policy (Bangkok : Kasetsart University, 1965).